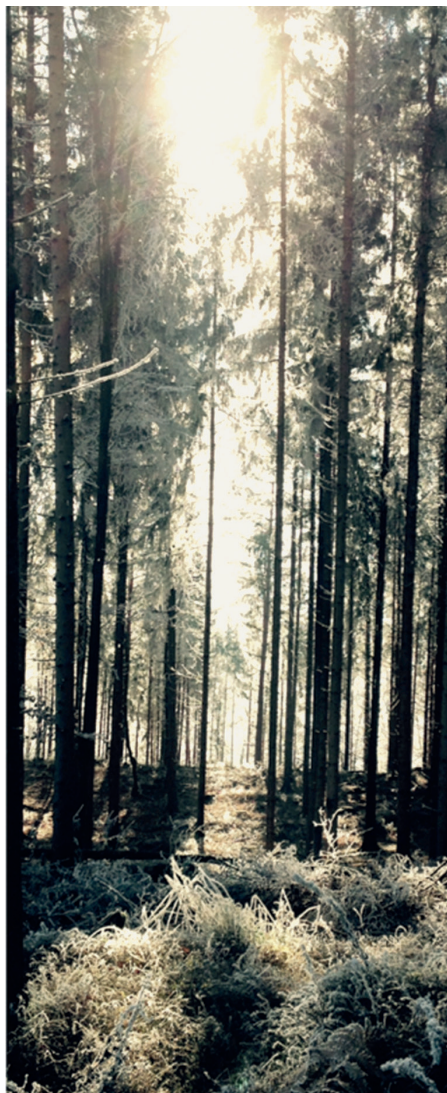

Zopet sta pred nami čas in priložnost za nove odločitve, nove ideje in srečo. Naj bodo odločitve modre, ideje ustvarjalne in sreča brezmejna.

VESEL BOŽIČ IN SREČNO SCHÖNE FEIERTAGE UND VIEL GLÜCK FÜR **2021**

BRIGITTE ENTNER
***Erinnern, eine
schwierige
Angelegenheit***

stran / Seite 10

JANKO MALLE
***Dileme in izzivi
skupnega slovenskega
kulturnega prostora***

stran / Seite 4

FILIP OGRIS-MARTIČ
***Javnopravno zastop-
stvo – trideset let
potratene energije?***

stran / Seite 6

VSEBINSKO KAZALO /
INHALTSVERZEICHNIS

2-3 EDITORIAL

MANUEL JUG – predsednik Zveze slovenskih organizacij / Vorsitzender des Zentralverbandes slowenischer Organisationen

4-5 Dileme in izzivi skupnega slovenskega kulturnega prostora / Schwierigkeiten und Herausforderungen eines gemeinsamen slowenischen Kulturraumes

DR. JANKO MALLE

6-7 Javnopravno zastopstvo – trideset let potratene energije? / Öffentlich-rechtliche Vertretung – 30 Jahre verschwendete Energie?

DR. FILIP OGRIS-MARTIČ

8-9 Personalne spremembe / Personelle Veränderungen

10-11 Erinnern, eine schwierige Angelegenheit / Težave spominjanja
MAG.^A BRIGITTE ENTNER

»Gefördert aus Mitteln der Volksgruppenförderung des Bundeskanzleramtes«

 Bundeskanzleramt

 REPUBLIKA SLOVENIJA
URAD VLADE RS ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

ZSO
ZVEZA SLOVENSKIH ORGANIZACIJ na Koroškem
ZENTRALVERBAND SLOWENISCHER ORGANISATIONEN in Kärnten

IMPRESSUM: Izdajatelj / Herausgeber:
Zveza slovenskih organizacij na Koroškem,
Gabelsbergerstraße 5/2, 9020 Klagenfurt/
Celovec <https://zso.slo.at>, Telefon (0463)
514 300 14, E-Mail: zso@slo.at.
Uredništvo / Redaktion: Zveza slovenskih
organizacij; Tisk / Druck: druck reif –
Albert Boštjančič, Škofiče; Oblikovanje in
priprava za tisk: Werbegrafik und Design
Marian Verdel

Pogled nazaj in pogled naprej

Spoštovane bralke, spoštovani bralci foruma ZSO!
Turbulentno leto jubilejev in presenečenj je za nami.
Novo leto se bliža, a negotovost ostaja.

Ko bomo čez deset, dvajset ali petdeset let razmišljali o preteklosti, se bomo gotovo spomnili leta 2020. Na začetku tega leta smo načrtovali različne programe in si postavljali različne cilje. Kot predstavnik narodne skupnosti sem se večkrat vprašal, kaj nam bo to leto prineslo. Kakšen bo 10. oktober 2020? Bomo v tem letu dosegli kakšen napredek za narodno skupnost? Bomo soočeni s kakšnimi presenečenji? Kot vidimo, nič ni šlo po načrtih. Koronakriza je vsem spremenila vsakdanje življenje, preprečila ali spremenila marsikateri načrt ali cilj in mnogo ljudi

po celem svetu postavila pred popolnoma nove izzive in vprašanja. Skratka – vse je bilo drugače, kot smo načrtovali.

Tudi 10. oktober 2020 – dan 100. obletnice koroškega plebiscita – nam bo ostal v trajnem spominu. Vesel sem, da lahko rečem, da se je Dežela Koroška te obletnice lotila povezovalno. Dejstvo, da sta na osrednjo proslavo prišla kar dva predsednika – Alexander Van der Bellen in Borut Pahor – je z mojega vidika zelo razveseljivo. Veliko dogajanj ob tej obletnici je bilo v duhu sožitja, miru in sprave. Končno, saj to dolga desetletja ni bilo tako. 10. oktober pa je bil tudi zame osebno zelo pomemben

dan. Zelo sem bil počaščen, da sem na osrednji proslavi lahko spregovoril v imenu slovenske narodne skupnosti. Na tem mestu bi rad še enkrat poudaril naslednji citat: »Prepričan sem, da sta odpiranje in ohranjanje nova izziva – tako za manjšino kot tudi za večinsko prebivalstvo. Skupno se moramo spoprijemati tako s preteklostjo kot tudi s prihodnostjo. Potrebujemo spravo, empatijo in približevanje drug drugemu. Kar zares potrebujemo, je ljubezen. Ljubezen pa, kot je rekel Adalbert von Chamisso, ni solo, temveč duet. Ustvarjamo torej v duetu, ne samo pri petju, temveč povsod tam, kjer skupaj živimo Korošice in Korošci, in oblikujemo optimistično prihodnost.«

Na tem mestu pa bi rad omenil še eno pozitivno presenečenje tega leta – podvojitev proračuna za avtohtone avstrijske narodne skupnosti. V zadnjih letih smo se v številnih pogovorih tako s političnimi zastopniki kot tudi v sosvetu pri Uradu zveznega kanclerja zavzemali za nujno povečanje podpor. S tem avstrijska politika jasno priznava jezikovno in kulturno raznolikost v državi. Ta dodatni denar naj se po mojem mnenju pretežno porabi za ohranjanje jezika. Še zlasti me veseli, da bo tednik Novice lahko izhajal brez finančnih težav; Urad zveznega kanclerja je namreč ustanovil poseben fond za medije narodnih skupnosti. Tudi plebiscitni dar v višini štiri milijone evrov naj bo namenjen v prihodnost usmerjenim iniciativam, predvsem pa sanaciji kulturnih domov.

Če se zdaj ozremo na celotno leto 2020, lahko rečemo, da je bilo za slovensko narodno skupnost kljub zdravstveni krizi pomembno leto. Mislim, da je bilo v tem letu narejenih kar nekaj korakov v pravo smer, prepričan pa

sem tudi, da je pred nami boljših 100 let, kot pa jih je za nami. Glavno nalogo pa vidim v ohranjanju jezika in kulture ter v nenehnem izboljševanju dialoga v deželi.

Pred nami je leto 2021. Kaj naj rečem, ko pa se zavedam, da bi bili vsakršni prognoza in napoved veliko tveganje. Pomembno pa se mi zdi, da ne izgubimo upanja v čimprejšnjo vrnitev v dokaj »normalno« življenje, da se bomo lahko brez pomislekov družili in veselili. Šele zdaj se zavedamo, kako svobodno smo živeli pred pandemijo in kako samoumevna se nam je zdela ta svoboda. Za njeno ponovno vzpostavitev mora vsaka in vsak izmed nas prispevati majhen košček, da čim prej zaježimo širjenje koronavirusa.

Drage bralke in dragi bralci! Želim vam vse najboljše, veliko sreče in predvsem veliko zdravja. Upam pa tudi, da boste kljub vsemu lahko preživeli lep adventni in božični čas. V novem letu 2021 pa vam želim vse dobro, naredimo ga skupaj dobrega, kot se le da! Manuel Jug

Rückblick und Ausblick

Sehr geehrte Leserinnen und Leser des forum ZSO!
Ein turbulenten Jubiläumsjahr mit einigen Überraschungen liegt hinter uns. Ein neues Jahr beginnt, doch die Ungewissheit bleibt.

Wenn wir in zehn, zwanzig oder fünfzig Jahren zurückblicken werden, dann wird das Jahr 2020 gewiss einen festen Platz in unserer Erinnerung haben. Zu Beginn dieses Jahres habe ich mir einige Fragen gestellt: Wie wird 2020 sein, werden wir die lange ersehnten Fortschritte erreichen, wie wird der 10. 10. 2020 sein?

Die Corona-Pandemie hat das Leben eines jeden Einzelnen von uns verändert, viele Pläne und Ziele umgeworfen und manche gar komplett durchkreuzt. Überall auf der Welt stehen die Menschen vor vollkommen neuen Herausforderungen und Situationen.

Der 10. 10. 2020 – der Tag der 100. Wiederkehr der Kärntner Volksabstimmung – war heuer etwas ganz Besonderes, denn dieser Tag wurde mit viel gegenseitiger Verständigung begangen. Die Anwesenheit zweier Staatspräsidenten hat der Gedenkveranstaltung im Wap-

pensaal einen großen europäischen Geist verliehen. Es war mir eine Ehre, dass ich im Namen der slowenischen Volksgruppe bei dieser historischen Veranstaltung sprechen durfte. Das folgende Zitat aus der Rede möchte ich an dieser Stelle hier noch einmal platzieren: »Ich bin davon überzeugt, dass das Bewahren und Öffnen die neue Herausforderung sind, die sowohl Minderheit als auch Mehrheit betrifft. Gemeinsam müssen wir uns sowohl der Vergangenheit wie auch der Zukunft stellen. Wir brauchen Versöhnung, Empathie und das Aufeinander-Zugehen. Wir brauchen einfach Liebe. Und Liebe ist nach Adelbert von Chamisso kein Solo, sondern ein Duett. Machen wir ein Duett nicht nur beim Singen, sondern überall dort, wo wir, Kärntnerinnen und Kärntner, zusammenleben sowie mutig und optimistisch Zukunft gestalten.«

Erfreulich ist zudem, dass vor kurzem die Verdoppelung der Volksgruppenförderung bekanntgegeben wurde. Dies ist

ein wichtiger und notwendiger Schritt, der das Bekenntnis der österreichischen Bundesregierung zum Erhalt der sprachlichen und kulturellen Vielfalt, wie sie durch die autochthonen Volksgruppen zum Ausdruck kommt, unterstreicht.

Nun steht das Jahr 2021 vor der Tür. Es wäre wohl mehr als zweifelhaft, Prognosen für dieses Jahr abzugeben. Wichtig ist auf jeden Fall, die Hoffnung darauf nicht zu verlieren, dass wir schon bald wieder ein »normales« Leben führen können werden. Die wiedererlangte Freiheit wird die Gesellschaft nach den zahlreichen Einschränkungen und Entbehrungen aufatmen lassen. Bis dorthin müssen wir jedoch geduldig bleiben. Jeder und jede von uns kann einen Beitrag zur schnellstmöglichen Überwindung der Pandemie leisten.

Liebe Leserinnen und Leser! Ich hoffe, dass Ihr, trotz allem, schöne Weihnachtsfeiertage verbringen können werdet. Für das neue Jahr 2021 wünsche ich Euch alles Gute, viel Glück und vor allem viel Gesundheit. Machen wir das Beste aus diesem Jahr.

O odnosu Republike Slovenije do Slovencev v sosednjih državah, 1. del

Dileme in izzivi skupnega slovenskega kulturnega prostora

Republika Slovenija je svoj odnos do Slovencev v sosednjih državah oblikovala skladno z ustavnim določilom, s posebnim zakonom, z resolucijami in s številnimi drugimi ukrepi. To je pravna podlaga za oblikovanje političnega odnosa do Slovencev v sosednjih državah.

Temeljna normativna odgovornost je podana v Ustavi RS. Vsi drugi dokumenti, predvsem pa Resolucija slovenskega parlamenta o manjšinah, sprejeta leta 1996, močno poudarjajo nacionalno homogenost na ozemlju, kjer živijo Slovenci. Resolucija iz leta 1996 manjšine obravnava kot strnjene

»Idejo o skupnem slovenskem kulturnem prostoru je treba razbremeniti vseh travm o izgubljenem slovenskem ozemlju ...«

etnične organizme in pri tem zanemarja dejanski položaj, v katerem manjšine dandanes v nobenem primeru ne zmorejo s svojo lastno (slovensko) infrastrukturo reševati vprašanj ohranitve in razvoja slovenskega jezika in kulture. Resolucija ne upošteva temeljnega izhodišča, da je sodelovanje s strukturami večinskega naroda temeljni pogoj za pozitivno reševanje odprtih vprašanj jezika in kulture. Ta sodobni pristop pravzaprav odgovarja leta 1848

formuliranim ciljem Zedinjene Slovenije, ki so fokusirani na kohezijsko moč kulture in ne samo na njeno politično sporočilnost po združitvi vseh s Slovenci naseljenih habsburških dežel. Idejo o Zedinjeni Sloveniji je treba prav tako kot idejo o skupnem slovenskem kulturnem prostoru razbremeniti vseh travm o izgubljenem slovenskem ozemlju in (priključitvenih) ozemeljskih težnjah ter jo nadomestiti z idejo vsestranskega sodelovanja med sosednjimi narodi in državami, pri čemer naj bi se uresničevala tako sožitje med manjšinsko in večinsko kulturo kot tudi krepitev in razvoj jezikovne identitete manjšine.

Strategija RS, ki v svoji realpolitiki v glavnem zaznava samo etnična jedra Slovencev zunaj RS, je vprašljiva. Strategija bi bilo treba preusmeriti na raven humanizacije kulturnih odnosov na večkulturnem stičišču, kar naj bi bilo v interesu dobrososedskih odnosov obeh držav, tako Avstrije kot Slovenije. To skrb morajo v korist sožitju spremljati konkretni politični ukrepi, ki upoštevajo povezave med manjšino in večino. Kulturni sporazum med Avstrijo in Slovenijo bi bil lah-

ko ogrodje, ki bi omogočalo več kakovostnega kulturnega pretoka med obema državama, manjšina kot vezni člen pa bi pri tem sodelovanju lahko participirala in se ob kulturni izkušnji obeh držav bogatila.

Ker so integracijski procesi dejansko izničili možnost posegov v državne meje – spreminjanja državnih meja ni na dnevnem redu – postaja ključnega pomena strategija krepitve integracije prostora, kjer ob povečanem sodelovanju v novi evropski stvarnosti živijo Slovenci.

Skladno s »Strategijo odnosov RS s Slovenci zunaj njenih meja«, ki jo je Vlada RS spre-

»SSKP nikogar ne izključuje, še zlasti ne multi- in interkulturalnih konceptov ...«

jela leta 2008, opredelujemo »skupni slovenski kulturni prostor kot prostor, ki ga tvorijo Republika Slovenija in območja držav, kjer prebiva avtohtona slovenska narodna skupnost ter slovenski izseljenci in zdomci. Je oblika promocije in razpoznavnosti slovenske družbene stvarnosti, kulture in jezika v srednjeevropsko-sredozemskem prostoru ter v širšem, globaliziranem svetu. Je skupnost slovenskih ljudi v smislu najširšega pojmovanja

kulture, torej na vseh področjih. Ni tesno geografsko vezana danost, temveč prostor skupnosti, v katerem se prosto pretakajo informacije, ljudje ter viri in dobrine.«

Korenine pojma vsekar izhajajo iz ideje o Zedinjeni Sloveniji, vstop v EU pa je narekoval njegov vnovični premislek. Z osamosvojitvijo Slovenije ni prišlo do hkratne nadomestitve zgolj vljudnostnega, vendar doslednega odnosa do Slovencev v Avstriji, Italiji, na Madžarskem in Hrvaškem z nekim novim razumevanjem celovitosti slovenskega kulturnega prostora, slovenske kulturne ustvarjalnosti ter težav, ki so prisotne v tem prostoru. Problem je, če se slovenski kulturni prostor enači z mejami slovenske države. Slovenska kultura in kultura Slovenije sta postala sinonima, pri čemer se ne upošteva, da del slovenske kulture, ki ni kultura Slovenije, predstavlja ogromno bogastvo in da kultura Slovenije vsebuje tudi neslovenske elemente.

Kulturna strategija Slovenije premalo upošteva, da Slovenci, ki živijo v sosednjih državah, bogatijo nacionalno kulturo, še zlasti zato, ker živijo v dveh kulturnih prostorih, v katerih razvijajo večplastno kulturno identiteto.

S konceptom SSKP nočemo popravljati zgodovinskih »krivic«, ki se kažejo tudi v izgubi delov nacionalnega teritorija. EU to stanje brez velikih travm in nacionalističnih izpadov s

svojimi svoboščinami najbolj presega prav v kulturi. Samo od nas je odvisno, kako bomo s pomočjo modernih konceptov in kakovostnih projektov uspeli dvigniti in obenem povezati slovensko kulturo v celotnem SSKP. V ideji SSKP pa se lahko skrivajo tudi pasti nacionalističnega pogleda na svet, zato je treba kritično premisliti njegovo vsebino, predvsem pa ga očistiti romantičnih pogledov o vseslovenski kulturni skupnosti, ki nikakor ne more biti uniformna. Poudariti je treba, da pojem SSKP nikogar ne izključuje, še zlasti ne multi- in interkulturalnih konceptov, pač pa se z njimi dopolnjuje.

»Slovenska kultura in kultura Slovenije vsebujeta tudi neslovenske elemente ...«

V tem smislu je treba razmišljanja osredotočiti na histo-

rično zavest in informiranost o genezi slovenske države, ki je intimno povezana s svojimi sosedami oz. z njihovimi pred-

»SSKP je treba očistiti romantičnih pogledov o vseslovenski kulturni skupnosti, ki nikakor ne more biti uniformna ...«

hodnicami. Povprečni Slovenec na vsa dogajanja v preteklosti gleda z današnjimi očmi in brez poznavanja zgodovine, zaradi česar ne zmore videti niti prihodnosti, kajti, »če se ne zavedamo dejstva, da se slovenski kulturni prostor ne konča na Opčinah in na Ljubelju, potem smo se seveda temu prostoru že odpovedali. Da se ne bi narobe razumeli: ne govorim o državnih ambicijah po ozemlju, govorim o zavesti pripadnosti narodu in njegovim kulturnim praksam« (Aleš Debeljak).

Schwierigkeiten und Herausforderungen eines gemeinsamen slowenischen Kulturraumes

In der Gesetzgebung Sloweniens werden die Beziehungen zu seinen Minderheiten in den Nachbarstaaten nach den Kriterien der ethnischen Identität definiert, die die heutige gesellschaftliche Realität – Kärnten als multikulturelles Land in seiner kulturellen und sprachlichen Vielfalt – weitgehend ignoriert. Auseinandersetzungen über die Grenzfrage führten zu unterschiedlichen Geschichtsnarrativen, die keineswegs überwunden sind. In diesem Kontext ist auch die These vom »gemeinsamen bzw. einheitlichen slowenischen Kulturraum« von Bedeutung. Sie liegt einerseits in der Tat-

sache begründet, dass die Bestrebungen der Slowenen nach Eigenstaatlichkeit sehr spät (im Jahre 1991) in Erfüllung gingen, andererseits gab es keine klaren Abgrenzungen gegenüber Deutungsversuchen, die Einbeziehung Kärntens in das nationale Denken der Slowenen nicht mit Gebietsforderungen gleichzusetzen.

Die Vorstellungen vom »gemeinsamen slowenischen Kulturraum« müssen zu einer Entpolitisierung und zur Entlastung historischer und politischer Vorurteile führen. Um jegliches (politisches) Anspruchsdenken zu vermeiden, wäre es angebracht, die gesellschaftliche Dimension

SSKP je nekakšen okvir, v katerem se uveljavlja slovenska kultura v svojem najširšem smislu in katere del so tako ljudje slovenskega etničnega izvora kot tisti, ki slovenskega jezika ne govorijo in iščejo le svoje korenine; pa tudi tisti, ki po etničnem izvoru niso Slovenci, so pa iz različnih razlogov povezani z zanje zanimivim in privlačnim prostorom. V tem smislu je lahko koncept SSKP prispevek k razmišljanju o etnično pluralni Evropi in obenem instrument, ki jo pomaga doseči. Nespodbitno je, da dolgoročno rešitev ni izolacija, ampak integracija. SSKP se lahko ohrani in uspeva le, če je zanimiv in zadovoljuje različne kulturne interese. Prednost slovenske kulture je, da je bila skozi zgodovino policentrična in ji dajejo »pečat različni politični, družbeni, kulturni in jezikovni dejavniki kolonizacije, hegemonije in emancipacije

– ki je regionalno potekala dokaj različno – njenega kulturnega prostora« (Janez Strutz).
Dr. Janko Malle

Predstava, da je etnična skupina nekakšno politično telo, ki mora kot politični kolektiv govoriti z enim glasom, je predvsem centralnoevropska zamisel iz obdobja romantike. Po mnenju mnogih kritikov pomeni vrnitev v plemensko naravnano filozofijo obdobja pred razsvetljenstvom. »Kdo smo mi?« sem vprašal vidnega gorečega protagonista javnopravnega zastopstva koroških Slovencev. Vprašanje je občutil kot provokacijo in mi ježno zažugal: »Kaj tako neumno vprašaš, ko pa smo, kar smo, enako že vseh zadnjih dvesto let!« Točno v tem se mi zdi srž razhajanja v že trideset let trajajoči debati o tej nesrečni temi enotnega ali javnopravnega zastopstva slovenskih Korošcev. Poglejmo si torej bistvo teorij nacionalne manjšine, etnonacionalnega pristopa in miselnega vzorca etnogeneze.

»Saj nismo v gosteh na teh koroških tleh!«

Skrajšano bi lahko zadevo razložili s tem, da ljudstvo postane etnična skupina (predstavljena skupnost), etnična skupina postane narod, narod pa ustanovi državo in s tem postane nacija. Če ob ustanavljanju države del naroda ostane zunaj meja te države, gre po tej teoriji za nacionalno manjšino, ustanovljena država pa postane matična država. Država, v kateri nacionalna manjšina živi, je potemtakem država gostiteljica. Že v luči uvodnega popularnega citata Valentina Polanška to zveni absurdno, a je vendarle veljavna razlaga dvesto let stare teorije etnogeneze.

»Z jezikom smo ali nismo!«

Kaj je torej identiteta, s katero imamo koroški Slovenci opraviti, in kaj je etnična pripadnost, na podlagi katere nekateri vidijo odrešitev v navezi z državno strukturo? Verjetno se bomo vsi strinjali, da gre za večplastno zadevo, pri kateri je najpomembnejši jezik. Florijan Lipuš je v uvodno navedenem citatu strnil stvar v bistvo. Glede etnične skupine kot naslednje stopnje postaja že težje. Sicer se verjetno še vsi strinjamo, da ne gre več za rasne biološke razlike, temveč le za domnevne izvore in občutene kulturne pripadnosti. Sporno verjetno počasi postaja, ko rečem, da občutki dostikrat varajo domnevna dejstva in gre deloma za čiste hipostaze. Kakorkoli, v zaporedju sledi tretja plast, ki je narod, ta pa ima dva obraza – po eni strani kulturno naravnani obraz v obliki že navedene etnične skupine in po drugi strani obraz nacionalne pripadnosti. Slednja torej na-

stane, ko identiteta postane politični program in stremlje po homogenizaciji v obliki državnega pokroviteljstva. In točno tu je nacionalistična past: v preteklost naravnana identiteta naj bi bila domnevni skupni imenovalac kot opravičilo za kolektivizacijo izrazito intimnega vprašanja identitete. Polasčanje in izključevanje kot fenomena etničnosti se pojavita prav tukaj: po eni strani se polasča Slovencev, ki tak etnocentrični model odklanjamo, po drugi strani pa izključuje participacijo vseh tistih, ki sta jim slovenski jezik in kultura pri srcu in nimajo slovenskega etničnega porenja.

»Narod ni stranka«

... je bilo geslo mladinskega gibanja slovenskih študentov v sedemdesetih letih. Z njim so nakazali, da svetovnega nazora naroda ni mogoče poenotiti. Kar jim ne uspe s prepričevanjem, želijo promotorji javnopravnega zastopstva zdaj doseči z državno oblastjo in s prisilo. Vse to potem še poimenujejo kot demokratično. Ali je res tako težko razumeti, da največji del koroških Slovencev ni pripravljen podrediti svojih političnih pogledov nacionalistično razumljeni identiteti? Geslo »narod ni stranka« še zmeraj velja, lahko pa bi dodali, da »etnična skupina ni država v državi«.

»Samo milijon nas je?«

Republika Slovenija menda tudi na ZSO izvaja pritisk, naj sprejme predlagani zastopniški model. Ob poglobljenem pogledu v socialno strukturo lastne države bi se morali določeni politiki in diplomati RS pošteno zamisliti: Če si namreč ogledamo tako imenovano slovensko etnično telo v celoti, potem lahko brez večjega tveganja zaključimo, da živi v Sloveniji več kot omembe vredna različica etničnih skupin. Koliko je po kriterijih etnično zasnovanega naroda v Sloveniji res Slovencev? Polovica prebivalcev Slovenije? Nekoliko več ali celo manj? Pravega odgovora na ta vprašanja zaradi spolzkega pojma »narod« seveda, tako kot v Avstriji, tudi v Sloveniji ni. Več kot sto let stara dediščina nekdanje Jugoslavije tukaj odpira celo vrsto vprašanj, podobno kot v globalnem merilu visoka stopnja migracij.

Idejni svet identitarcev naj bi predstavljal modernizacijo manjšinskega zastopstva?

Romantično predstavo o »prebujanju narodov« skupaj z obilico strokovnjakov ocenjujem kot preživet politični model. Kako naj bo razumevanje nacije na podlagi etnične naveze kos izzivom globalnih migracij? Kolikšen je delež migrantov z drugim etničnem ozadjem v prebivalstvu evropskih držav? Ali naj vse te ljudi po etničnem modelu izključimo iz nacionalnega telesa? Dejstvo je tudi, da je nastalo vidno gibanje, ki v spomin na centralno evropsko tradicijo etničnih korenin vidi rešitev prav v tem. Ta gibanja rotijo družbo, naj se narodi Evrope spet vrnejo na pravo pot in končno zavrnejo zmote Zahoda, ki je z idejami neorganskega razumevanja naroda brez korenin in tradicij okužil tudi centralno Evropo. Etnos naj končno spet zavladava svetu, avtoritarne demokracije Putina, Orbána, bratov Kaczyński in njim podobnih so deklariran program gibanja, ki je širom Evrope postalo znano kot gibanje identitarcev.

V čem se definicija in nacionalni poudarek identitete teh ljudi razlikujeta od naveze identitete skupnega zastopstva javnopravnega značaja? V goli teoretični figuri in miselni strukturi prav v ničemer. Poseben historični kontekst Nemčije zadevo praktično nekoliko relativira, a so to razumeli tudi identitarci. Upanje in bistveni del rešitve argumentirajo z navezavo na rusko tradicijo in narodno teorijo. Nacionalno telo naj bo spet etnična skupina, narod pa skupnost, ki kot četica koraka v istem organskem ritmu. Ali ne vidite paralele med idejo etnične rekonktivizacije in predlogom javnopravnega zastopstva v mikrokozmosu Koroške? Vzajem v zakup ogorčenje in proteste zagovornikov javnopravnega modela in njihovo odločno zavračanje tega vzporedja. Vzajem to vnaprej na znanje in jim celo verjamem, da subjektivno nimajo teh evropskih intencij. A vendarle, zakaj potem ne vidijo, da je njihov model nekaj podobnega kot »identitarni volk v demokraciji ovčji obleki«?

Javnopravno zastopstvo – trideset let potratene energije?

Tudi če glede tega ne bomo dosegli konsenza, pa mislim, da je očitno, da gre pri kolektivizaciji etničnega vprašanja za zelo stare in že v luči razsvetljenstva tvegane ideje. Model javnopravnega zastopstva je otrok prav te konservativne miselnosti in je vse drugo kot modernizacija družbene ureditve. Ob vsem tem pa me še najbolj čudi, da prav predsednica koroških Zelenih ta model promovira kot atraktivno novost.

Moje razumevanje pozicije ZSO

ZSO je že pred leti na enem od svojih obnih zborov potrdila linijo »jezika in kulture« in se po mojem mnenju poslovala od ideje poenotenega etničnega zastopstva, in sicer:

- ker pomeni akt državne kolektivizacije etnične skupine performativno konstitucijo etnonacionalnega telesa, ki je večina slovensko govorečih Korošcev ne želi,

- ker je etnična skupina kot politična tvorba racionalno nedojemljiva politična kategorija,
- ker je država, ki se vtiika v vprašanja identitete glede rase, vere, nacionalnosti in etnije ter drugih podobnih zadev potencialno totalitarnega značaja,
- ker vsaka organizacija (tudi javnopravna) lahko zastopa le svoje člane in ker se večina koroških Slovencev v takšno organizacijo ne bi vključila,
- ker je etnični element kot državno-politična kategorija zaradi svoje zazrtosti v preteklost v nasprotju z načeli odprte družbe,
- ker je etnično zasnovana državna naveza v nasprotju z izzivi globalnega razvoja in ne nazadnje tudi evropske integracije.

Povedano po domače, slovenščina mi je kot element lastne identitete izrazito pomembna. Prav tako je zame samoumevna z jezikom vsebinsko povezana kultura. Previden pa postanem, ko ta preraste v etnično skupino narodnosti, moja meja pa je dokončno prekoračena v primeru etnične kolektivizacije in preskoka v nacionalistični model.

Dr. Filip Ogris-Martič

Öffentlich-rechtliche Vertretung – 30 Jahre verschwendete Energie?

Den vorliegenden Artikel versteht der Autor als Reflexion auf die wieder aufflammende Diskussion betreffend die öffentlich-rechtliche Vertretung der slowenischen Volksgruppe in Kärnten und nimmt doch eindeutig Stellung, indem er sein Verständnis von der Position des Zentralverbandes, die er unterstützt, wie folgt zusammenfasst:

Der Zentralverband hat bereits vor Jahren in einer seiner Generalversammlungen sein Grundsatzprogramm auf »Sprache und Kultur« ausgerichtet und hat damit auch der Idee einer einheitlichen ethnischen öffentlich-rechtlichen Vertretung eine Absage erteilt, und zwar:

- weil der Zentralverband in der Einrichtung eines seitens des Rates angestrebten öffentlich-rechtlichen Vertretungskörpers der Kärntner Slowenen die performative Konstituierung einer eth-

nisch-nationalen Minderheit sieht, die in dieser Form von der Mehrheit der Kärntner Slowenen nicht gewünscht wird,
- weil eine ethnische Gruppe als politische Kategorie rational kaum fassbar ist,
- weil ein Staat, der in Fragen der Identität von Rasse, Religion, Nationalität, ethnischer Zugehörigkeit und ähnlichen Bereichen eingreift, potenziell totalitäre Züge aufweist,
- weil jede Organisation (auch eine öffentlich-rechtliche) nur ihre Mitglieder vertreten kann und die Mehrheit der Kärntner Slowenen kein Interesse hat, Mitglied in einer derartigen Organisation zu werden,
- weil ethnische Elemente zwangsläufig auf die Herkunft Rückgriff nehmen, damit vergangenheitsorientiert sind, und daher als staatlich-politische Ka-

tegorie den Grundsätzen der offenen Gesellschaft widersprechen,

- weil die Verbindung von Staat und Ethnie aus Volks- und Sprachgruppen kollektivierte identitäre Volksgemeinschaften macht,
- weil staatlich-ethnisch verankerte Nationsbegriffe mit den Herausforderungen der globalen Migration und nicht zuletzt auch mit der europäischen Integration im Widerspruch stehen.

Praktisch meint der Autor, die slowenische Sprache sei ihm als Teil seiner Identität sehr wichtig, die dazu gehörige Kultur empfinde er als selbstverständlich, wenn es um ethnische Zugehörigkeiten geht, werde er jedoch vorsichtig und hellhörig. Die Grenze sei für ihn jedenfalls überschritten, wenn durch ethnische Kollektivierung ein nationalistisches Modell konstituiert werden soll.

Personalna sprememba v tajništvu Zveze slovenskih organizacij

Prvega aprila 2020 se je po 30. letih dela pri Zvezi slovenskih organizacij (ZSO) upokojila nastavljenka **Urška Brumnik**, ki je izvrstno in kompetentno opravljala številne široko zastavljene delovne naloge. Ob tem pa ne smemo pozabiti na njen socialni čut in angažma. Dolga leta je več kot šeststo vojnim žrtvam nacionalsocialističnega zasledovanja pomagala pri doseganju njihovih pravic in izpolnjevanju prošelj za pridobitev uradnega statusa. S svojim osebnim žrtvovanjem je veliko časa in energije posvetila ljudem, ki jim je kruti vojni čas povzročil zdravstvene težave in psihične travme.

Urški Brumnik se iz vsega srca zahvaljujemo za vse, kar je naredila za Zvezo slovenskih organizacij in nasploh za slovensko narodno skupnost. V novem življenjskem obdobju pa ji želimo veliko zdravja, sreče in veselja.

Delovne naloge Urške Brumnik je prevzela **Alja Bukovec**, ki že od novembra 2019 bogati tim Zveze slovenskih organizacij.

Personelle Änderungen im Sekretariat des Zentralverbandes slowenischer Organisationen

Mit 1. April 2020 ist **Urška Brumnik** nach 30 Jahren beim Zentralverband slowenischer Organisationen (ZSO) in Pension gegangen. Der Arbeitsbereich von Urška Brumnik umfasste ein breites Spektrum an Aufgaben, die sie stets mit viel Genauigkeit und Kompetenz erledigte. Dabei darf auch ihr soziales Engagement nicht unerwähnt bleiben, als sie über 600 Opfern von nationalsozialistischer Verfolgung bei der Durchsetzung ihrer Rechte im Rahmen des Opferfürsorgegesetzes half. Im Rahmen dieses Engagements investierte sie sehr viel persönliche Zeit und Energie.

Wir möchten uns bei **Urška Brumnik** recht herzlich für alles bedanken, was sie für den Zentralverband slowenischer Organisationen sowie für die slowenische Volksgruppe in Kärnten geleistet hat. Für den neuen Lebensabschnitt wünschen wir ihr viel Gesundheit, Glück und Freude.

Den Arbeitsbereich von Urška Brumnik beim Zentralverband slowenischer Organisationen hat **Alja Bukovec** übernommen, die bereits seit November 2019 das Team des Zentralverbandes bereichert.

Novo vodstvo centra k & k

Meseca maja 2020 je **mag.^a Julija Schellander-Obid** prevzela posloводство Kulturnega in komunikacijskega centra k & k v Šentjanžu v Rožu.

Das k & k unter neuer Leitung

Seit Mai 2020 leitet **Mag.^a Julija Schellander-Obid** das Kultur und Kommunikationszentrum in St. Johann i. R.

Novo vodstvo Mladinskega doma

Po sedemintridesedih letih dela v Mladinskem domu, od tega šestintrideset let kot ravnatelj, se je 1. maja upokojil **dr. Jože Blajs**. Po zasluženem odhodu v pokoj ga je nadomestila dolgoletna sodelavka **Gerlinde Nadrag-Blajs**, ki ji je Slovensko šolsko društvo na občnem zboru zaupalo odgovorno nalogo ravnateljice in poslevoedeče tajnice SŠD.

Neue Leitung des slowenischen Jugendheimes

Nach 37-jähriger Tätigkeit im slowenischen Jugendheim, davon 36 Jahre lang als Direktor, verabschiedete sich am 1. Mai 2020 **Dr. Jože Blajs** in den wohlverdienten Ruhestand. Bei der Generalversammlung des slowenischen Schulvereines, dem Trägerverein des Jugendheimes, wurde die langjährige Mitarbeiterin **Gerlinde Nadrag-Blajs** zur Direktorin und geschäftsführenden Sekretärin des slowenischen Schulvereines gewählt.

TERMINI | TERMINE

Spletna prireditve, 18. 12. 2020, 19.00, www.kkcenter.at

hajm.at Domowiener

BRANJE / LESUNG: DIETMAR PICKL
GLASBA / MUSIK: STEFAN GFERRER, MARKUS FELLNER
Z LIRIKO IN PROZO ANTONIA FIANA, MICHAELA GUTTENBRUNNERJA, GERTA JONKEJA, PETRA HANDKEJA, ANDREJA KOKOTA, JANKA MESSNERJA IN JANIJA OSWALDA.
LESUNG MIT MUSIK MIT LYRIK UND PROSA VON ANTONIO FIAN, MICHAEL GUTTENBRUNNER, GERT JONKE, PETER HANDKE, ANDREJ KOKOT, JANKO MESSNER UND JANI OSWALD.

Personalne spremembe v knjigarni Haček

Po večletnem vodenju knjigarne Haček se je **Gabi Hobel** februarja 2020 upokojila. Vodenje knjigarne Haček je prevzel **Hanzi Mlečnik**. S 1. avgustom se je upokojila tudi **Marion Urbajs**.

Personelle Veränderungen in der Buchhandlung Haček

Im Februar 2020 verabschiedete sich **Gabi Hobel**, der lange Jahre die Leitung der Buchhandlung Haček oblag, in den Ruhestand. Ihre Nachfolge übernahm **Hanzi Mlečnik**. In den Ruhestand ging mit August auch die langjährige Mitarbeiterin **Marion Urbajs**.

Novi glavni urednik tednika Novice

Na začetku avgusta 2020 je mesto glavnega urednika tednika *Novice* prevzel dolgoletni član uredništva **Sebastjan Trampusch**. Na novi funkciji mu želimo vse najboljše in veliko zadovoljstva pri delu. Prepričani smo, da bo skupni tednik *Novice* uspešno vodil.

Dosedanjemu glavnemu uredniku **Emanuelu Polanšku** pa v mirnejšem obdobju njegovega življenja želimo veliko zdravja in številne lepe trenutke. Obenem pa se mu iskreno zahvaljujemo za njegovo dolgoletno žurnalistično delovanje.

Slavku Stickru v slovo

Zveza slovenskih organizacij se Slavka spominja kot kritičnega, odprtega in za politiko zainteresiranega človeka. Kot sodelavec Založbe in Tiskarne Drava je dolga leta sooblikoval različne časopise in knjige. Njegovo zanesljivost, kreativnost in znanje so cenile tako stranke Tiskarne Drava kot Zveza slovenskih organizacij. Vedno nam je bil tudi dober kolega in prijatelj. Za vse to in za njegovo delo v številnih drugih organizacijah in društvih se mu zahvaljujemo in mu izrekamo svoje globoko spoštovanje.

Der Zentralverband slowenischer Organisationen betrauert den Tod von Slavko Sticker, einem kritischen, offenen und politisch interessierten Geist. Als langjähriger Mitarbeiter des Verlages und der Druckerei Drava hat er Zeitungen, zahlreiche andere Drucksorten und vor allem auch literarische Werke mitgestaltet. Seine Kunden schätzten Slavkos Kreativität, seine Genauigkeit, Verlässlichkeit, sowie sein Können und Wissen. Er war uns immer ein guter Kollege und Freund. Dafür und für sein Engagement in zahlreichen anderen Vereinen gilt ihm unsere Wertschätzung und unser Dank.

Družini izrekamo iskreno sožalje. / Seiner Familie gilt unser aufrichtiges Beileid.

ZVEZA SLOVENSKIH ORGANIZACIJ / Zentralverband slowenischer Organisationen

Neuer Chefredakteur der Wochenzeitung Novice

Mit Anfang August 2020 hat **Sebastjan Trampusch** die Position des Chefredakteurs der slowenischen Wochenzeitung *Novice* übernommen. Er hat bereits einige Jahre lang erfolgreich im Redaktionsteam der *Novice* mitgearbeitet. In seiner neuen Funktion wünschen wir ihm alles Gute und viel Freude.

Dem bisherigen Chefredakteur **Emanuel Polanšek** wünschen wir im ruhigeren Lebensabschnitt viel Gesundheit sowie zahlreiche schöne Momente. Für die langjährige journalistische Tätigkeit möchten wir uns bei ihm recht herzlich bedanken.

Das Jahr 2020 sollte für Kärnten ein großes Jubiläumsjahr werden. Eine Pandemie warf alle Planungen durcheinander. Doch wieso sollte gefeiert und vor allem erinnert werden? Vor genau 100 Jahren entschied die Südkärntner Bevölkerung, Männer wie Frauen, über den künftigen Verlauf der Südgrenze des Landes Kärnten und somit auch der jungen Republik Österreich. Anders als uns die vierte Strophe der Kärntner Hymne (die tatsächlich erst seit 1966 auch formal Landeshymne ist) glauben macht, war es nicht Blut, womit man »die Grenze schrieb«, sondern ein demokratischer Wahlentscheid. Der überwiegende Teil der Slowenisch sprechenden Bevölkerung sprach sich für den Verbleib in der jungen Republik Österreich, einem demokratischen Staat ohne Wehrpflicht, dafür aber mit einer vorbildlichen Sozialgesetzgebung, aus. Sie hatten sich nach den einschränkenden

»Erinnert wird, was dem Zusammenhalt einer Gruppe aktuell dienlich ist. Was nicht kompatibel ist, wird vergessen gemacht.«

Erfahrungen mit der Demarkationslinie auch für einen geschlossenen Wirtschaftsraum entschieden.

Das Jubiläum gibt Anlass, sich mit der Funktion von Erinnern und Vergessen im öffentlichen Raum zu beschäftigen. Wenn wir als Individuen oder als Gesellschaft erinnern, dann holen wir Vergangenes in die Gegenwart. Was und wie wir als Gesellschaft erinnern bzw. vergessen, ist stark von den gegenwärtigen (politischen) Interessen geprägt und somit auch veränderbar. Eingebunden in soziale Rahmen formen wir

durch wiederkehrende Erzählungen und regelmäßige Festakte kollektive Erinnerungen und halten sie durch Wiederholungen lebendig. Umgekehrt wird der Zusammenhalt einer (ethnischen, aber auch politischen oder sozialen) Gruppe durch das ritualisierte gemeinsame Erinnern und Vergessen generiert. Erinnert wird, was dem Zusammenhalt einer Gruppe aktuell dienlich ist. Was nicht kompatibel ist, wird vergessen gemacht. Der französische Denker Ernest Renan bezeichnete dieses notwendige

Erinnern, eine schwierige Angelegenheit

Vergessen und Umdeuten tatsächlicher Umstände bereits 1882 als einen »historischen Irrtum«, der bewusst in Kauf genommen wird, während historische Erkenntnis als Gefahr für den Zusammenhalt der Gruppe erachtet wird. Folgerichtig feierte der damalige LH Haider 2004 das Landesarchiv anlässlich der Feierlichkeiten zu seinem 100-jährigen Bestehen als »Bastion für den Erhalt der Landesgeschichte«, die sich ihre Eigenständigkeit bewahrt und gegen die erfolgten Umdeutungsversuche »von außen« vehement Widerstand geleistet hätte.

Wer aus der gemeinsamen Erzählung einer Gruppe ausgeschlossen oder übergangen wird, empfindet den Gruppenmythos als destruktiv. Gruppen brauchen aber den oder das »Andere«, um sich über

Mag.^a Brigitte Entner

Abgrenzung definieren zu können. Dies mag auch die für lange Zeit sehr einseitige offizielle Erinnerung zum 10. Oktober erklären.

Wenn Gruppengefüge zerfallen (oder wir aus ihnen austreten), verblassen die Erinnerungen bis hin zum Vergessen. Um dies zu verdeutlichen, sei auf den 12. November und zwei weitere

»Erinnerungszeichen wie Straßenbezeichnungen oder Denkmäler leben nur, wenn sie durch Rituale »bespielt« oder diskutiert werden.«

Datum etwas anfangen. Anders sieht es beim 8. Mai aus, was uns wiederum einiges über das Narrativ zur Kärntner Zeitgeschichte erzählt.

Erinnerungszeichen wie Straßenbezeichnungen oder Denkmäler leben nur, wenn sie durch Rituale »bespielt« oder diskutiert werden. Nichts ist so unsichtbar wie ein Denkmal, schrieb bereits Robert Musil. Sie werden aufgestellt, um Aufmerksamkeit zu erregen, doch gleichzeitig sind sie »durch irgendetwas gegen Aufmerksamkeit imprägniert.« Egal wie mächtig sie in der Landschaft stehen bzw. das Dorf- oder Stadtbild

prägen, sie sind an sich stumm und lehren

Gedenktage verwiesen. Am 12. November 1918 wurde die demokratische Republik Deutsch-Österreich ausgerufen und das allgemeine, gleiche und direkte Wahlrecht ohne Unterschied des Geschlechts beschlossen. 1919 wurde diese Geburtsstunde der Ersten Republik zum offiziellen Staatsfeiertag erklärt. Mit der Auflösung der Demokratie 1933 verschwand dieser Gedenktag und die Erinnerung an ihn. Im Zentrum Klagenfurts treffen die 10.-Oktober-Straße und die 8.-Mai-Straße aufeinander. Dank des ritualisierten Erinnerns an den 10. Oktober kann beinahe jeder Kärntner und jede Kärntnerin mit diesem

Težave spominjanja

Leto 2020 naj bi na Koroškem obhajali kot pomembno jubilejno leto, pa je pandemija prekrizala načrte. Pred sto leti se je prebivalstvo južne Koroške z glasovi večine koroških Slovenk in Slovencev (glasovati so smele tudi ženske) na demokratičnih volitvah odločilo, da južna Koroška ostane del Republike Avstrije.

Obletnica je obenem dobra priložnost za razmišljanje o funkcijah javnega spominjanja in pozabljanja. Česa se kot družba kolektivno spominjamo in kako, je najbolj odvisno od sodobnih (političnih) interesov in se s časom spreminja. Spominjamo se tega, kar povezuje določene skupnosti ali družbe. Kdor je izključen iz zgodovine neke skupine ali kdor v njej nima prostora, »mit skupnosti« občuti kot nekaj destruktivnega. Skupine pa »druge« potrebujejo za svoje lastno definiranje.

nicht und regen von sich aus schon gar nicht zum Nachdenken an, wie ihr Name vermuten lässt. Denkmäler leben vom Diskurs. Den gibt es meist in ihrer Entstehungsphase. Ansonsten brauchen Denkmäler regelmäßige Inszenierungen in Form von Festakten vor Ort, um zum Leben zu erwachen und auch wahrgenommen zu werden. Gibt es die Festakte nicht mehr, so werden die Denkmäler zu stummen Steinen, außer es entbrennt eine Diskussion um die »richtige« Geschichtsdeutung. Große Aufmerksamkeit erhielt das Denkmal der Stätte der Einheit im Landhaushof, als es heuer nach den Feierlichkeiten zum 10. Oktober beschmiert wurde und sich in der Folge die beim

Ob razpadu skupnosti (ali umiku posameznikov) spomini hitro zbledijo. To npr. velja za некоč pomembem dan spominjanja, 12. november (razglasitev Republike Avstrije), ali za 8. maj, katerega pomen večina ljudi na Koroškem verjetno ne pozna. Gotovo pa to ne velja za 10. oktober, ki ga poznajo skoraj vsi Korošci.

Simboli spominjanja, kot so poimenovanja cest ali spomeniki, živijo samo, če jih »oživljamo« z rituali (npr. s spominskimi proslavami) ali o njih razpravljamo. Te razprave so najmočnejše med nastajanjem spomenikov ali pa – kot smo lahko opazovali med vnetimi diskusijami zaradi skrunitve spomenika koroške enotnosti meseca oktobra – ob diskusijah o »pravilni« interpretaciji zgodovine. Sicer pa spomeniki, da preživijo in jih ljudje tudi zaznavajo, potrebujejo redne spominske svečanosti.

Mag.^a Brigitte Entner

Kdor bere, bolje razume samega sebe, druge ljudi in svet, ki v njem živi. / *Wer liest, versteht sich selbst, die anderen und die Welt in der er / sie lebt, besser*

SPZ
Slovenska prosvetna zveza
Slovenischer Kulturverband

4 knjige* namesto ~~76,60~~ € 38,- (inkl. MwSt.)

* Knjižni dar SPZ vsebuje: Koroški koledar 2021, Rastje 14, Bližina preteklosti, korenine prihodnosti: Avtobiografija koroškega Slovenca & Veverica Belica / Das Eichhörnchen Belica

Ponudba velja do razprodaje! V ceno je vključen DDV v višini 5 %

©2020/21 Slovenska prosvetna zveza / Slowenischer Kulturverband, Gabelsbergerstr. 5/2, 9020 Klagenfurt/Celovec

PRODAJNA MESTA: Knjižni center HAČEK, Slovenska študijska knjižnica & Slovenska prosvetna zveza

Naročila: SPZ, T: 0463/51 43 00-22 ali po el. pošti: spz@slo.at

Manifest/o Alpe-Adria – Stimmen für eine Europa-Region des Friedens und Wohlstands / Voci per una regione europea di pace e prosperita / Glasovi za evropsko regijo miru in blagostanja

HerausgeberInnen / Izdajatelji: Werner Wintersteiner, Mira Miladinovic, Cristina Beretta

Das Buch ist ein Plädoyer, Erinnerungsarbeit als „Zukunftsarbeit“ zu betreiben, aus der Rückschau auf das letzte Jahrhundert Lehren zu ziehen und Kräfte zu sammeln für eine weltbürgerliche Politik der Gerechtigkeit, der Gleichheit und der Freiheit. Knjiga spominjanje obravnava kot delovanje za prihodnost, izkušnje zadnjega stoletja pa kot temelj učenja in nabiranja moči za vzpostavitev politike pravičnosti, enakopravnosti in svobode.

NAGRADA KRESNIK 2020

Veronika Simoniti Ivana pred morjem

Nežna in tenkočutna pripoved o prepletanju družinskih vezi. Pisateljica piše o družinskih skrivnostih in vezeh med drugo svetovno vojno. Prepleta življenja treh glavnih junakinj, neimenovane vnukinje, babice in mame. Rdeča nit pripovedi je v rokah babice, katere življenje spremljamo od dvajsetih let prejšnjega stoletja do smrti leta 1991.

Kdor bere, ta tudi misli / *Wer liest, denkt auch*